

2. Eiropas Savienības tiesiskais regulējums bērnu tiesību aizsardzībā

Eiropas Savienība ir atzinusi, ka cilvēktiesības, tajā skaitā bērna tiesības, ir Eiropas Savienības tiesību sastāvdaļa. Eiropas Savienības tiesību akti papildina un atbalsta starptautiskos līgumus par bērnu tiesībām, ko ir noslēgusi Eiropas Padome un ANO.

Eiropas Parlamenta 2014. gada 27. novembra [rezolūcija par ANO Bērnu tiesību konvencijas 25. gadskārtu](#) (2014/2919(RSP)) uzsver to, ka Eiropas Savienības dalībvalstis ir ratificējušas ANO Bērna tiesību konvenciju un līdz ar to tām ir nepārprotams pienākums veicināt, aizsargāt un piepildīt ikviena to jurisdikcijā esoša bērna tiesības. Bērnu tiesību veicināšana ir skaidrs mērķis, kas iekļauts Eiropas Savienības politikas virzienos. [Eiropas Savienības Pamattiesību harta](#) paredz, ka jebkādos Eiropas Savienības pasākumos primāri jāņem vērā bērna intereses. Princips, ka jāņem vērā bērna intereses, bērna tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību, nediskriminēšana un bērna tiesību – paust savu viedokli – respektēšana attiecas uz visiem Eiropas Savienības politikas virzieniem.

Eiropas Savienības tiesiskais regulējums ir saskaņots ar ANO Bērna tiesību konvenciju un tās vispārējiem komentāriem. ANO Bērnu tiesību konvencijas nozīme Eiropas Savienības kontekstā ir liela. ANO Bērnu tiesību konvencija ir arī pamats daudzām Eiropas Savienības regulām un direktīvām, kuras nosaka konkrētus noteikumus dažādās jomās, kas skar bērnu tiesības.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 1. pants nosaka, ka par bērnu tiek uzskatīts ikviens cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu. Tomēr Eiropas Savienības tiesību sistēmā nav vienotas un oficiālas bērna definīcijas. Bērna definīcija saskaņā ar Eiropas Savienības tiesību aktiem var ievērojami atšķirties atkarībā no regulatīvā konteksta. Piemēram, Eiropas Savienības tiesību aktos, kas reglamentē Eiropas Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu brīvas pārvietošanās tiesības, bērns ir definēts kā “tiešs pēcnācējs vecumā līdz 21 gadam, kurš ir vecāku aizgādībā”. Līdz ar to atbilstoši dažiem Eiropas Savienības tiesību aktiem var būt definēti atšķirīgi standarti un bērna tiesības atkarībā no vecuma.

Visbeidzot – 2021. gada 14. jūnijā Eiropas Komisija pieņēma [Eiropas bērnu garantijas](#) (*European Child Guarantee*). Rekomendāciju mērķis ir novērst un apkarot trūcīgo bērnu sociālo atstumtību, garantējot piekļuvi svarīgāko pakalpojumu kopumam, cīnīties pret bērnu nabadzību un veicināt vienlīdzīgas iespējas. Jo īpaši ir ieteicams, lai dalībvalstis garantētu efektīvu un bezmaksas piekļuvi pirmsskolas izglītībai un aprūpei, izglītībai un skolā veiktām aktivitātēm, vismaz vienai veselīgai ēdienreizei katru mācību dienu un veselības aprūpei, kā arī efektīvu piekļuvi veselīgam uzturam un atbilstošam mājoklim.

Pirmais būtiskais notikums bija 2000. gadā, kad stājās spēkā Eiropas Savienības Pamattiesību harta, kas ir Eiropas Savienības primārais tiesību akts. Eiropas Savienības Pamattiesību harta definē vērtības, uz kurām balstās Eiropas Savienības institūciju lēmumi un pieņemtie tiesību akti.

Harta uzliek Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm pienākumu aizsargāt tajā nostiprinātās tiesības, kad tās īsteno Eiropas Savienības tiesību aktus. Eiropas Savienības Pamattiesību harta ir pirmais Eiropas Savienības konstitucionālā līmeņa tiesību akts, kurā iekļautas detalizētas atsauces uz bērnu tiesībām.

Atbilstoši Eiropas Savienības Pamattiesību hartai bērniem ir tiesības uz viņu labklājībai nepieciešamo aizsardzību un gādību. Viņi drīkst brīvi paust savu viedokli. Šis viedoklis atbilstīgi bērnu vecumam un briedumam jāņem vērā jautājumos, kas skar bērnu intereses. Visās darbībās, kas attiecas uz bērniem, neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts iestādes vai privātas iestādes, pirmām kārtām jāņem vērā bērna intereses. Katram bērnam ir tiesības regulāri uzturēt personiskas attiecības un tiešus sakarus ar abiem vecākiem, izņemot gadījumus, kad tas ir pretrunā viņa interesēm (Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 24. pants).

Bērnu nodarbināšana ir aizliegta. Minimālais darbā pieņemšanas vecums nedrīkst būt mazāks par to vecumu, kādā beidzas obligātās izglītības apguve, neskarot noteikumus, kas ir labvēlīgāki jauniešiem, un neskarot atsevišķus izņēmumus. Darbā pieņemtiem jauniešiem jābūt viņu vecumam piemērotiem darba apstākļiem, viņiem ir jābūt aizsargātiem pret ekonomisku ekspluatāciju vai jebkuru darbu, kas var kaitēt viņu drošībai, veselībai, fiziskajai, garīgajai, tikumiskajai vai sociālajai attīstībai vai var kavēt izglītības apguvi (Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 32. pants).

Ģimenei tiek nodrošināta juridiska, ekonomiska un sociāla aizsardzība (Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 33. pants).

Otrais pagrieziena punkts bija [Lisabonas līgums](#), kas stājās spēkā 2009. gadā, ar ko ir veiktas nozīmīgas institucionālas, procesuālas un konstitucionālas izmaiņas. Šīs izmaiņas ir stiprinājušas Eiropas Savienības potenciālu veicināt bērnu tiesības, jo īpaši atzīstot bērnu tiesību aizsardzību par vienu no Eiropas Savienības vispārējiem mērķiem (2. panta trešā daļa) un svarīgu Eiropas Savienības ārējo attiecību politikas aspektu (2. panta piektā daļa).

Papildus Eiropas Savienības likumdevējs ir pieņēmis virkni atvasināto tiesību aktu – regulas un direktīvas, kas nosaka konkrētus noteikumus dažādās jomās, kas skar bērnu tiesības, piemēram:

- 1) Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa [direktīva 2004/38/EK](#) par Savienības pilsoņu un viņu ģimenes locekļu tiesībām brīvi pārvietoties un uzturēties dalībvalstu teritorijā, ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 1612/68 un atceļ Direktīvas 64/221/EEK, 68/360/EEK, 72/194/EEK, 73/148/EEK, 75/34/EEK, 75/35/EEK, 90/364/EEK, 90/365/EEK un 93/96/EEK;
- 2) Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 13. decembra [direktīva 2011/93/ES](#) par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, ar kuru aizstāj Padomes pamatlēmumu 2004/68/TI;
- 3) Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 25. oktobra [direktīva 2012/29/ES](#), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI.

Tāpat pastāv dažādu veidu Eiropas Savienības institūciju ieteikumi un atzinumi Eiropas Savienības dalībvalstīm par bērnu tiesību aizsardzību, piemēram:

- 1) 2013. gada Eiropas Komisijas ieteikums "[leguldījums bērnos: nabadzības apburtā loka pārraušana](#)" (2013/112/ES);
- 2) 2018. gada Eiropas Reģionu komitejas atzinums "[Bērnu migrantu aizsardzība](#)" (2018/C 054/14).

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas un citu normatīvo aktu saturu nav iespējams pareizi un pilnīgi atklāt, nepiemērojot [Eiropas Savienības Tiesas nolēmumus un neizmantojot ģenerālvokātu viedokļus](#). Ģenerālvokāti palīdz Eiropas Savienības Tiesai veikt tās uzdevumus. Lietās, kuras viņiem nozīmētas, ģenerālvokāti, ievērojot pilnīgu objektivitāti un neatkarību, pauž juridisku viedokli.

Eiropas Savienības Tiesa ir izskatījusi daudzas lietas, kas attiecas uz bērnu tiesībām, piemēram, par bērnu pabalstu piešķiršanu pārrobežu situācijās, par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu internetā, par bērnu iesaistīšanu noziedzīgos nodarījumos, bērna uzturēšanās tiesībām utt.

Eiropas Savienības Tiesa ir piemērojusi arī ANO Bērna tiesību konvenciju, lai noteiktu, kā Eiropas Savienības tiesību akti būtu jāinterpretē attiecībā uz bērniem. Piemēram, lietā [Dynamic Medien GmbH pret Avides Media AG](#) bija jautājums par Vācijas rīcības likumīgumu, nosakot marķēšanas ierobežojumus importētiem DVD un videoierakstiem, kas līdzīgā veidā jau bija pārbaudīti Lielbritānijā. Eiropas Savienības Tiesa secināja, ka Vācijas veiktās marķējuma pārbaudes ir likumīgs Eiropas Savienības brīvas preču aprites noteikumu ierobežojums, ņemot vērā, ka pārbaude mērķis ir aizsargāt bērnu labklājību. Eiropas Savienības Tiesa pamatoja savu lēmumu ar ANO Bērna tiesību konvencijas 17. pantu, kas rosina parakstītājvalstis izstrādāt piemērotas vadlīnijas bērnu aizsardzībai pret mediju sagatavotu informāciju un materiāliem, kas var kaitēt viņu labklājībai.

Arī citās lietās Eiropas Savienības Tiesa ir atsaukusies uz vispārējiem bērnu tiesību principiem, kas arī ir iekļauti ANO Bērna tiesību konvencijā, piemēram, bērna vislabāko interešu principu un tiesībām tikt uzklautam, lai pamatotu spriedumus, jo īpaši starptautiskās bērnu nolaupīšanas gadījumu kontekstā (lieta [Joseba Andoni Aguirre Zarraga pret Simone Pelz](#)).

Izņemot šos gadījumus, Eiropas Savienības Tiesa tradicionāli ir bijusi visai piesardzīga, piešķirot ANO Bērna tiesību konvencijai izšķirošu nozīmi, lai gan šī attieksme mainās. Kopš Eiropas Savienības Pamattiesību hartas pieņemšanas Eiropas Savienības Tiesas atsauces uz tās pantiem par bērnu tiesībām bieži sasaucas ar atsaucēm uz ANO Bērna tiesību konvenciju, ņemot vērā noteikumu līdzību.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka konkrētās situācijās Eiropas Savienības normatīvie akti uzliek Latvijas valsts un pašvaldību institūcijām noteiktus pienākumus. Savukārt Eiropas Savienības politikas plānošanas dokumenti atklāj tiesiskās vērtības, kurās balstās Eiropas Savienības normatīvie akti. Līdz ar to visi šie dokumenti izmantojami kopsakarā.

Pašnovērtējuma jautājumi

Kuros gadījumos Latvijas amatpersonai ir jāpieņem Eiropas Savienības Pamattiesību hartas tiesību normas, kas nosaka bērna tiesības?

- 1) Nekad tieši nepieņem.
- 2) Gadījumos, kad Latvijas amatpersona pieņem vai pieņem valsts tiesību aktu, kas īsteno kādu Eiropas Savienības direktīvu, vai kad iestādes tieši pieņem kādu Eiropas Savienības regulu.
- 3) Gadījumos, kad Latvijas amatpersona pieņem vai pieņem Eiropas Savienības regulu.
- 4) Visos gadījumos, kad pieņem lēmumu, kas skar bērnu.

Kāda ir galvenā atšķirība starp Eiropas Savienības regulu un direktīvu?

- 1) Regulas tieši pieņem visās dalībvalstīs, bet direktīvas nepieciešama transponēšana valsts līmenī.
- 2) Regulas ir tikai ieteikumi, kamēr direktīvas ir saistošas.
- 3) Direktīvas tieši pieņem visās dalībvalstīs, bet regulas nepieciešama transponēšana valsts līmenī.
- 4) Juridiski nav atšķirības starp regulu un direktīvu un tās pieņem vienādi.